

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԳՈՐԻՍԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ
ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑԿԻՐԱՌՄԱՆ
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԱՌԱՐԿԱ

Աշխարհագրություն

ՀԵՂԻՆԱԿ

Սվետլանա Բաղիրյան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գորիսի թիվ 4 ավագ դպրոց

Աշխատանքը թույլատրված է պաշտպանության

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՏ. ՂԵԿԱՎԱՐ՝

Հ. Ս. Ալավերդյան, ԳՊՀ դասախոս

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	3
Աշխարհագրության ուսուցման նորագույն մեթոդները և դրանց կիրառման հնարավորությունները.....	4
Աշխարհագրության ուսուցման գործնական մեթոդները: Գործնական աշխատանքներ.....	8
Եզրակացություններ.....	16
Օգտագործած գրականության ցանկ.....	17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Կրթական բարեփոխումների ժամանակակից փուլում առավել ուշագրավ է դարձել աշխարհագրության դասավանդման մեթոդների մշտական կատարելագործումը: Աշխարհագրությունը աշխարհում կատարվող փոփոխությունների նկատմամբ, մշտապես զարգանում ու փոփոխվում է: Բնականաբար փոխվում են նաև դպրոցում նրա մատուցման սկզբունքները, աշխարհագրությունն առարկայի ծրագրերը, դասագրքերը, դասավանդման մեթոդական մոտեցումներն ու լուծումները:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է՝ ցույց տալ որ աշխարհագրության ուսուցման մեթոդների դասակարգման մեջ երևում է դրանց գործնական կիրառությունը և նշանակությունը: Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներից՝ ըստ գիտելիքի ստացման աղբյուրի առավել կարևորվում է խոսքային մեթոդը: Առանց նրա հնարավոր չէ նաև ուսուցման գործընթացը:

Աշխատանքի խնդիրներն են՝ ցույց տալ, որ

- Դիտազնական մեթոդը ուսուցչի և աշակերտի փոխկապակցված գործունեության համակարգված եղանակ է, որն իրականացվում է ցուցադրության միջոցով:
- Գործնական մեթոդները ուսուցչի ու աշակերտի փոխկապակցված գործողություններ են, որոնք ունեն իրենց առանձնահատկությունները:

Հետազոտության տեսական նշանակությունն է վերլուծել, թե ինչպես է ուսուցիչը առաջադրում խնդիր, որի լուծման համար պետք է օգտվել քարտեզից, նկարից, մոդելից կամ այլ օբյեկտից՝ կիրառելով աշխատանքի՝ արդեն իսկ յուրացված եղանակները, ձեռք բերել նոր գիտելիք:

Հետազոտության գործնական նշանակությունն է սովորեցնել, որ գործնական մեթոդը ուսուցչի և աշակերտի փոխկապակցված գործունեության համակարգված եղանակ է, որն իրականացվում է սովորողի ինքնուրույն ակտիվ գործողության միջոցով:

**ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ   ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ   ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ
ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ԵՎԴՐԱՆՑ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Ուսուցման գործընթացում գիտելիքի փոխանցման ուղիները համարվում են ուսուցման մեթոդներ: Մեթոդը հունարեն *metodos* բառի հայերեն թարգմանությունն է, որը նշանակում է նպատակին հասնելու եղանակ, ուղի, որոշակի կարգավորված գործունեություն:

Դիդակտիկան, ուսուցման մեթոդ ասելով, հասկանում է այն եղանակները, ուղիները, հնարներն ու ձևերը, որոնցով զինվելով՝ սովորողները ուսուցչի ղեկավարությամբ ձեռք են բերում գիտելիքներ, հմտություններ, կարողություններ: Ուսուցման մեթոդները ուսումնական գործընթացի կարևորագույն բաղադրիչներից են:

«Ուսուցման մեթոդը ուսուցչի և աշակերտի փոխկապակցված գործունեության համակարգված եղանակ է ուղղված կրթական նպատակների իրականացմանը»: Ուսուցման մեթոդի ձևակերպման մեջ առանձնացվում է երկու կողմ՝ արտաքին (օբյեկտային) և ներքին (սուբյեկտային):

Արտաքին կողմը (օբյեկտային ասպեկտ) արտահայտվում է ուսուցչի գործողություններում, երբ նա ընտրում է գիտելիքի ձեռքբերման աղբյուրը, որով պետք է կազմակերպի աշակերտների աշխատանքը:

Ներքին կողմը (սուբյեկտային ասպեկտ) աշակերտների կողմից ուսումնական տեղեկության մտավոր վերլուծությունն է, գիտելիքի տրամաբանական կառուցվածքի գիտակցումն ու իմաստավորումը:

Մեթոդի բաղադրամաս է համարվում հնարը: Մեթոդական հնարը ուսուցման գործընթացի փոքրագույն կառուցվածքային միավորն է: Ուսուցման տարբեր մեթոդներում կիրառվում է հնարների տարբեր քանակ: Որքան ավելի բարդ է մեթոդը, այնքան ավելի շատ են նրանում պարունակվող հնարները, հետևաբար առավել բարձր է ակտիվացնող ներգործությունը:

**ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ
ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ**

Դիդակտիկայում տարբերակում են մեթոդների երեք խոշոր խմբեր

- աշակերտների ուսումնական գործունեության խթանման մեթոդներ
- ուսումնախմացական գործունեության կազմակերպման մեթոդներ
- ուսումնախմացական գործունեության արդյունքների վերահսկման մեթոդներ:

Առարկայական ուսուցման մեթոդիկաներում հիմնական ուշադրությունը կենտրոնացվում է մեթոդների երկրորդ խմբին՝ ուսումնախմացական գործունեության կազմակերպման մեթոդներին, որոնք դասակարգում են հետևյալ հիմքերով՝

- ըստ գիտելիքի ստացման աղբյուրի
- ըստ սովորողների իմացական գործունեության բնույթի
- ըստ ուսումնական նյութի պարզաբանման տրամաբանության
- ըստ սովորողներ ինքնուրույնության աստիճանի:

Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդիկայում գոյություն ունի և կիրառվում է ուսուցման մեթոդների երկու դասակարգում՝

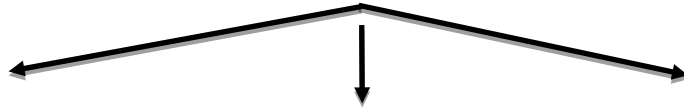
- ըստ գիտելիքի ստացման աղբյուրի
- ըստ սովորողների իմացական գործունեության բնույթի, որը

պայմանավորված է գիտելիքի յուրացման տարբեր մակարդակներով:

Երկու դասակարգումների գոյությունը արտացոլում է մեթոդների բազմաբնույթ էությունը, դրանց արտաքին և ներքին կողմերը:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈւՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ԸՍՏ ԳԻՏԵԼԻՔԻ ՄՏԱՑՄԱՆ

Աշխարհագրության ուսուցման
մեթոդները

Գործնական մեթոդներ

Դիտազնական մեթոդներ

Պատմում,
բացատրություն,
նկարագրում,
Հարցում,
Վիճակագրական
տվյալների
ուսումնասիրում

Զրույց,
աշխատանք
դասազրքի
հարցերի և
առաջադրանք-
ների հետ

Գրավոր
պատասխան-
ներ՝ թեստերի,
աղյուսակների
լրացում,
նկարների
մակագրում

Աշխարհագրա-
կան դիտումներ,
նկարների
ցուցադրում,
ուսուցողական
ֆիլմերի
դիտում,
հավաքածու-
ների,
մոդուլների
ցուցադրում

Փորձեր,
աշխատանքներ
ինքնուրույն
աշխատանքներ, ուրվագծային
քարտեզի լրացում,
վիճակագրա-
կան տվյալների վերլուծություն

գործնական
տեղանքում,

ինքնուրույն
աշխատանքներ, ուրվագծային
քարտեզի լրացում,
վիճակագրա-
կան տվյալների վերլուծություն

Աշխարհագրության ուսուցման խոսքային մեթոդները:

Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներից՝ ըստ գիտելիքի ստացման աղբյուրի առավել կարևորվում է խոսքային մեթոդը: Խոսքը մարդկային շփման գլխավոր միջոցն է: Առանց նրա հնարավոր չէ նաև ուսուցման գործընթացը:

Խոսքային մեթոդը ուսուցչի և աշակերտի փոխկապակցված գործնության համակարգված եղանակ է, որն իրականացվում է խոսքի միջոցով:

Գոյություն ունեն բանավոր և գրավոր (մտքի արտահայտումը գրավոր շարադրանքի եղանակով) խոսքային մեթոդներ: Բանավոր խոսքային մեթոդները տարբերվում են նյութի բովանդակության շարադրման ձևով: Այն կարող է կրել մենախոսության բնույթ՝ ուսուցչի պատմումը, բացատրությունը, աշխարհագրական տեղեկատվական աղբյուրի հետ աշխատելու հնարներին ծանոթացումը: Կարող է կրել նաև երկխոսության բնույթ՝ զրույց աշակերտների հետ, աշխատանք դասագրքում զետեղված հարցերի և առաջադրանքների հետ:

Խոսքային մեթոդների զարգացման գլխավոր հիմնական ուղղությունը դրանց ներուժի առավելագույն օգտագործումն է սովորողների մտավոր գործնության կազմակերպման համար: Դրան հասնելու համար անհրաժեշտ է աշակերտներին սովորեցնել տրամաբանական գործողությունների եղանակներին՝ վերլուծություն, համադրում, համեմատում, համակարգում, ընդհանրացում:

Աշխարհագրության ուսուցման դիտագնական մեթոդները

Այս խմբի մեթոդները տարբերվում են զննականության միջոցների կիրառմամբ: Դիտագնական մեթոդներում գիտելիքների աղբյուրներն են հանդիսանում տարբեր ուսումնական պարագաներ:

Դիտագնական մեթոդը ուսուցչի և աշակերտի փոխկապակցված գործնության համակարգված եղանակ է, որն իրականացվում է ցուցադրության միջոցով:

Դիտագնական մեթոդների շարքին են պատկանում ուսումնական նկարների, ցուցադրական աղյուսակների, քարտեզների և մոդելների կիրառման մեթոդները: Ուսուցիչը ցուցադրում է դիտագնական պարագաները, կազմակերպում է դրա ընկալումը աշակերտի կողմից, ղեկավարում է վերջիններիս մտավոր գործունեությունը, սովորեցնում աշխարհագրական իմֆորմացիայի ստացման

նմանատիպ աղբյուրների հետ աշխատելու եղանակները: Աշխարհագրության ուսուցման գործընթացում դիտագնական մեթոդները առավել կարևոր են, քանզի հիմնված են զգայական իմացության վրա: Դիտագնական մեթոդները հենք են հանդիսանում խոսքային մեթոդների համար: Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդիկայում կա «ոսկյա օրենք»՝ գիտելիքի ստացման յուրաքանչյուր նոր աղբյուր սկզբում պետք է լինի հատուկ ուսումնասիրման օբյեկտ:

**ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ:
ԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ:**

Այս մեթոդներում գիտելիքների ստացման գլխավոր աղբյուր են հանդիսանում աշխարհագրական մոդելները (քարտեզներ, պրոֆիլներ, գրաֆիկներ, մանրակերտեր և այլն):

Գործնական մեթոդները ուսուցչի ու աշակերտի փոխկապակցված գործողություններ են, որոնք ունեն իրենց առանձնահատկությունները.

ուսուցիչը ձևակերպում է խնդիրը ու կազմակերպում աշակերտի գործունեությունը, որն ուղղված է քարտեզի, նկարի, մոդելի կամ այլ օբյեկտի հետ նախատեսվող աշխատանքի եղանակների յուրացմանը (օր.՝ ծանոթացնել քարտեզի պայմանական նշաններին, որից հետո որոշել տարբեր վայրերի ռելիեֆի ձևերը՝ ըստ գունային ֆոնի):

Ուսուցիչը առաջադրում է խնդիր, որի լուծման համար պետք է օգտվել քարտեզից, նկարից, մոդելից կամ այլ օբյեկտից՝ կիրառելով աշխատանքի՝ արդեն իսկ յուրացված եղանակները, ձեռք բերել նոր գիտելիք (օր.՝ քարտեզի «գունային լեզվի» և «գունային սանդղակի» օգնությամբ որոշել երկրի մակերևույթի տարբեր մասերի բացարձակ և հարաբերական բարձրությունները):

Գործնական մեթոդները մեծ դեր են խաղում այնպիսի կարողությունների ձևավորման գործում, որոնք անհրաժեշտ են սովորողի ինքնուրույն իմացական գործունեության զարգացման համար և կիրառելի են առօրյա կյանքում, օրինակ՝ թվային տվյալների վերլուծությունը, կառուցողական ունակությունները, ուսուցման տեխնիկական միջոցների հետ աշխատելու և դրանցից գիտելիք

քաղելու կարողությունը և այլն: Գործնական մեթոդների շարքին են պատկանում օբյեկտների ու երևույթների դիտարկումը բնության մեջ, արտադրական և ոչ արտադրական ոլորտի ձեռնարկություններում: Գործնական մեթոդների իրացման հարցում մեծ դեր ունեն գործնական աշխատանքները, որոնք կատարվում են դասարանում, տեղանքում, արտադրական և ոչ արտադրական ոլորտի ձեռնարկություններում: Գործնական աշխատանքները աշակերտի ուսուցման կազմակերպման ձև է: Ուսուցողական գործնական աշխատանքները կատարվում են ուսուցչի ղեկավարությամբ:

Ուսուցիչը բացատրում է գործողությունների հերթականությունը, ցույց է տալիս կատարման օրինակը և հանձնարարում առաջադրանքը, որը ենթադրում է գործողության վերարտադրումն ու մտապահումը, այսինքն ուղղված է գործողության եղանակի յուրացմանն ու կարողության ձևավորմանը (օրինակ՝ «կետի աշխարհագրական կոորդինատների» որոշումը: Գտնել Մոսկվայի, Երևանի, Միդնեյի, Կիտոյի աշխարհագրական կոորդինատները): Վարժեցնող գործնական աշխատանքները ուղղված են կարողության ամրապնդմանն ու կատարելագործմանը, ինչը կհանգեցնի հմտության ձևավորմանը, այսինքն գործողության ավտոմատացմանը (օր.՝ ինքնուրույն ընտրել Հարավային Ամերիկայի մայրցամաքից երեք տեղանուն և որոշել դրանց աշխարհագրական կոորդինատները, որից հետո կրկնել նույն առաջադրանքը մյուս մայրցամաքների հետ): Այսինքն, ուսուցիչն առաջադրում է կետի աշխարհագրական կոորդինատների որոշմանն ուղղված տարատեսակ աշխատանքներ, որոնք պահանջում են յուրացված կարողության բազմակի կրիկնություն և հանգեցնում հմտության ձևավորման: Գործնական աշխատանքները ուղղված են կարողությունների ու հմտությունների յուրացման որակի ստուգմանն ու դրանց կիրառմանը նոր պայմաններում (օր.՝ քաղաքը գտնվում է հվ. լայն. 45° և արվ. երկ. 105° կետում: Որոշել հեռավորությունը արևադարձերից, բևեռային շրջագծերից, Արեգակի ճառագայթների անկման անկյունը հունիսի 22-ին, ժամային գոտին, տարբերությունը Երևանից:

Գործնական մեթոդների կիրառումը արդյունավետ է միայն այն դեպքում, երբ

սովորողները տիրապետում են ուսումնական աշխատանքի այնպիսի հնարներին, որոնք ընկած են աշխարհագրական կարողությունների ու հմտությունների հիմքում:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ՝ ԸՍՏԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԻՄԱՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒՑԹԻ

Զարգացնող ուսուցման գաղափարները այսօր լայն կիրառում են ստացել դպրոցում և հիմք են հանդիսացել ուսուցման գործընթացի կազմակերպման համար:

Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդիկայում, այս դասակարգման համաձայն, մեթոդները միավորվում են երկու մեծ խմբերում՝

- Բացատրացուցադրական մեթոդների խումբ՝ բացատրացուցադրական վերհիշական մեթոդներ,
- Ստեղծագործական մեթոդների խումբ՝ պրոբլեմային շարադրանքի, մասնակի-որոնողական և հետազոտական մեթոդներ:

Բացադրացուցադրական մեթոդը կիրառվում է ուսուցչի կողմից ուսումնական իմֆորմացիայի փոխանցման ընթացքում: Ուսուցիչը բացատրում է, իսկ աշակերտը մտապահում և վերարտադրում է գիտելիքը այն տեսքով, ինչպես որ մատուցել է ուսուցիչը: Մեթոդի շրջանակներում ուսուցման առավել ընդունված մեթոդական հնարներն են՝ բացատրությունը, պատմելը (քարտեզի ցուցադրությամբ), աղյուսակային տվյալների որոնումը: Այս մեթոդի օգնությամբ կազմակերպվում են ինքնուրույն աշխատանքները: Ուսուցիչը փոխանցում է գիտելիքը, սովորողները յուրացնում են տեղեկությունը: Բացատրացուցադրական մեթոդը գիտելիքների փոխանցման ամենաաղյուրին մեթոդն է, քանի որ կարճ ժամանակահատվածում հնարավոր է փոխանցել գիտելիքների մեծ ծավալ: Տնտեսական և սոցիալական աշխարհագրության շրջանակներում այս մեթոդը կիրառվում է ամբողջական թեմաների համալիր ներկայացման նպատակով, օրինակ՝ «Աշխատանքի աշխարհագրական միջազգային բաժանումը», «Արդյունաբերության տեղաբաշխման գործոնները» և այլն:

Բացատրացուցադրական մեթոդը կիրառվում է ոչ միայն տեսական գիտելիքի փոխանցման նպատակով, այլև նրա միջոցով ձևավորվում են աշխարհագրության ուսուցման մեջ կիրառվող բազմաթիվ հնարներ՝ քարտեզի ընթերցում, գծակարգի վերլուծում, աշխարհագրական նկարագրության և բնութագրի կազմում և այլն:

Վերհիշական մեթոդի նպատակը գիտելիքի կրկնության, ամրապնդման և վերահսկման իրականացումն է: Վերհիշական մեթոդի գլխավոր հատկանիշը գործնական եղանակի կրկնությունն ու վերարտադրությունն է: Վերհիշական մեթոդը ձևավորում և ամրապնդում է աշխարհագրական հատուկ կարողություններն ու հմտությունները: Ուսուցչի դերը, այս մեթոդի շրջանակներում այն է, որ, հանձնարարելով առաջադրանքը, կարողանա կազմակերպել աշակերտների կողմից գիտելիքի կիրառման և նյութի կրկնության բազմատեսակ եղանակները: Վերհիշական մեթոդներում մեծ տեղ է գրավում աշխատանքը տիպային պլանի և քարտեզի հետ: Սովորողներին տրվում է գետերի, լճերի, լեռնաշխարհների, բնական զոնաների, առանձին պետությունների բնութագրերի պլանը:

Տիպային պլան:

Բնական զոնաների բնութագրում:

- Բնական զոնա
- Աշխարհագրական դիրք
- Կլիմա, ջերմաստիճան, տեղումներ
- Հող
- Բույս
- Կենդանի

Վերջին ժամանակներում աշխարհագրության ուսուցման ընթացքում աշակերտների իմացական հետաքրքրասիրության զարգացման նպատակով դպրոցական ուսուցման շրջանակներում ակտիվորեն սկսվեց կիրառվել պրոբլեմային ուսուցման մեթոդը: Այն յուրահատուկ տեղ է զբաղեցնում դպրոցական կրթության մեջ և ներառում է մի շարք մեթոդներ՝ պրոբլեմային շարադրանքի, մասնակի-որոնողական և հետազոտական:

Սովորողների առջև դրվում է խնդիր, որոնք նրանք պետք է լուծեն ինքնուրույն կամ ուսուցչի օգնությամբ, գտնեն լուծման եղանակները կամ արդեն ունեցած գիտելիքների կիրառման եղանակները նոր պայմաններում: Հակասությունները արդեն ունեցած գիտելիքների և նոր հանձնարարությունների միջև պետք է հանձնարարեն ինքնուրույն մտային և գործնական գործողություններով, որոնք կունենան ստեղծագործական բնույթ: Ստեղծվում պրոբլեմային իրավիճակ:

Պրոբլեմային իրավիճակալ սովորաբար ստեղծում է ուսուցիչը (բայց հնարավոր է, որ այն ստեղծի նաև սովորողը իր հարցադրումներով): Աշխարհագրության ուսուցման շրջանակներում առանձնացվում է պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծման 3 տեսակ (ըստ Ա.Մ. Մատյուշկինի):

Առաջին տեսակ՝ իրավիճակ, երբ խնդրի լուծման համար գիտելիքներն անբավարար են, կամ խնդրի պայմանները բովանդակում են ոչ լիարժեք տեղեկություն:

Երկրորդ տեսակ՝ երբ առկա գիտելիքներից ընտրվում են նրանք, որոնք անհրաժեշտ են խնդրի լուծման համար:

Երրորդ տեսակ՝ երբ աշակերտները պետք է գիտելիքները կիրառել նոր իրավիճակում:

Պրոբլեմային շարադրանքի մեթոդ: Մեթոդի նպատակն է ցույց տալ աշակերտին իմացության բարդ ուղին:

Մասնակի-որոնողական մեթոդ: Այս մեթոդի նպատակն է աստիճանաբար մոտեցնել սովորողին ստեղծագործական աշխատանքին:

Հետազոտական մեթոդ: Այս մեթոդի կիրառման շրջանակներում աշակերտներն ինքնուրույն ուսումնասիրում են իրենց համար լիովին նոր նյութը ինքնուրույն:

Աշակերտների հետաքրքրություններն ու պահանջմունքները ռեալ ուսումնական պրոբլեմը պետք է ելնի աշակերտի պահանջմունքները և համապատասխանի նրա պատրաստվածության մակարդակին:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդի ընտրությունը մեծապես պայմանավորված է նյութի աշխարհագրական բովանդակությունը, և դրա ընտրության հարցում կամայականություն լինել չի կարող: Մեթոդի ընտրության վրա ազդող գործոն են հանդիսանում աշակերտների իմացական հնարավորությունները, աշխարհագրության լաբորատորիայում գիտելիքի ստացման այս կամ այն աղբյուրի առկայությունը, ուսումնասիրվող երևույթի բնույթը: Ինչպե՞ս ընտրել բովանդակությունը համապատասխան ուսուցման մեթոդ: Մ.Կ. Կովալևսկայան առաջարկել է գիտական հասկացությունների ձևավորման մեթոդիկա, որը հաշվի է առնում նրանց բովանդակության էությունը: Օրինակ՝ որոշ հասկացություններ արտացոլում են՝

- տեղեկությունների օբյեկտի վերաբերյալ՝ տեղանքի աշխարհագրական դիրքը, բարձրությունը, հեռավորությունը օվկիանոսից և այլն, պետության տարածքը, բնակչության թիվը, պետական կարգը և այլն,

- որոշ հասկացություններ վերաբերում են օբյեկտի հատկություններին՝ մակերևույթի բնույթը, ավազծի կտրատվածությունը և այլն, ճանապարհացանցի խտությունը, թողունակությունը և այլն,

- կան հասկացություններ երևույթների կամ պրոցեսների վերաբերյալ՝ հողմահարում, գոլորշացում, բնակչության վերարտադրություն, տնտեսության ինտենսիվ և էքստենսիվ զարգացման ուղղությունները և այլն:

Ինքնին պարզ է դառնում, որ նման բազմաբնույթ հասկացությունները չեն կարող ձևավորվել նույն մեթոդներով, դրանցից յուրաքանչյուրը պահանջում է ձևավորման ուրույն մեթոդական մոտեցում:

Առանձնացվում են աշխարհագրական բովանդակության գիտելիքների խմբեր՝

1. գիտելիքներ աշխարհագրական օբյեկտների կամ երևույթների արտաքին տեսքի վերաբերյալ՝ լեռ, հարթավայր, քամի և այլն:

2. գիտելիքներ տարածության մեջ աշխարհագրական օբյեկտների տեղաբաշխման մասին,

3. գիտելիքներ հատկությունների վերաբերյալ՝ կադաստր,

բեռնաշրջանառություն և այլն,

4. գիտելիքներ երևույթների մասին՝ հողմահարում,
աշխատանքի արտադրողականություն և այլն,

5. գիտելիքներ աշխարհագրական օբյեկտի կառուցվածքի մասին, օրինակ՝
տնտեսության ճյուղային կառուցվածքը,

6. գիտելիքներ աշխարհագրական օբյեկտների միջև եղած կապերի մասին,
օրինակ՝ ջրերի կախվածությունը կլիմայական պայմաններից:

Վերը նշվածի հիման վրա կարելի է պնդել, որ անհրաժեշտ է ընտրել մեթոդը կամ
մեթոդական համակարգը գիտելիքի բավանդակությունը համապատասխան:

Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներից յուրաքանչյուրն ակտիվացնում են
աշակերտի մտավոր գործունեության տարբեր տեսակները:

Ուսուցման մեթոդի ընտրությունը մեծապես կախված է ուսումնասիրվող երևույթի
էությունից ու նպատակից, սովորողի իմացական պահանջմունքից,
աշխարհագրության լաբորատորիայի տեխնիկական հնարավորություններից:

ԱՇԽԱԳԵՐՏՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՑՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Աշակերտի ինքնուրույնության ապահովումը դասագործընթացում մեթոդների
էական բնութագրիչներից մեկն է: Ժամանակակից մեթոդական գիտությունը մեծ
տեղ է տալիս աշակերտի ինքնուրույն գործունեությունը:

Ինքնուրույն գործունեության արդյունավետ կազմակերպման համար անհրաժեշտ
է՝

զարգացնել մտածողության հայտնի բոլոր ձևերը՝ էմպիրիկ և տեսական,
վերհիշական և ստեղծագործական, որոնք սերտ փոխկապակցված ու
փոխպայմանավորված են միմյանցով: Դրանցից յուրաքանչյուրը կատարում է
որոշակի գործառույթ ձևավորում է համապատասխան մեթոդով և իր ուրույն տեղն
է գրավում սովորողի ինքնուրույն գործունեության կազմակերպման գործում,
զարգացնել և կատարելագործել մտավոր գործողություն կատարելու
կարողությունները՝ վերլուծություն, համադրություն, համեմատում,

ընդհանրացում, դասակարգում, կարևորի և եկրորդականի առանձնացում և այլն:
Այս կարողությունների ձևավորումը իրականացվում է պրոբլեմային ուսուցման
պայմաններում:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մեթոդների զարգացման գլխավոր հիմնական ուղղությունը դրանց ներուժի առավելագույն օգտագործումն է սովորողների մտավոր գործնետության կազմակերպման համար: Դրան հասնելու համար անհրաժեշտ է աշակերտներին սովորեցնել տրամաբանական գործողությունների եղանակներին՝ վերլուծություն, համադրում, համեմատում, համակարգում, ընդհանրացում: Մեթոդներն անհրաժեշտ են որպեսզի աշակերտների մոտ ձևավորվեն հետևյալ կարողությունները՝ կատարել դատողություն, արտահայտել սեփական միտքը, պատմել դիտարկված երևույթների մասին, կիսվել տպավորություններով և այլն:

Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներից յուրաքանչյուրն ակտիվացնում են աշակերտի մտավոր գործունետության տարբեր տեսակները: Մեթոդներից որևէ մեկի բացառումը ուսումնադաստիարակչական գործընթացի անպայմանորեն կհանգեցնի նրա նպատակների և խնդիրների թերի իրականացմանը:

Ինչպես տեսնում ենք, ուսուցման մեթոդները սերտ կապված են դպրոցական աշխարհագրության բովանդակության հետ և փոփոխվում են ժամանակի ընթացքում կապված դասընթացի նպատակի և բովանդակության փոփոխման հետ: Ուսուցման մեթոդի ընտրությունը մեծապես կախված է ուսումնասիրվող երևույթի էությունից ու նպատակից, սովորողի իմացական պահանջմունքից, աշխարհագրության լաբորատորիայի տեխնիկական հնարավորություններից:

ՕԳՏԱԳՈՐԾԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Մինասյան Ա., «Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդիկա» ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, 2013 թ.:
2. Մինասյան Ա., «Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներն ու միջոցները» ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, 2011 թ.:
3. Սարգսյան Խ.Բ., Աշխարհագրության դասավանդման մեթոդիկա, «Զանգակ-97», Երևան, 2002 թ.: